

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV TA'LIMNI SAMARALI TASHKIL ETISHNING ILMIY ASOSLARI

Normatova Nargiza Vahobjon qizi

Namangan viloyati Chust tumani

Rezaksoy MFY 64-DMTT tarbiyachi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18627456>

Annotatsiya: ushbu ilmiy maqolada maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishning ilmiy-nazariy asoslari chuqur tahlil qilingan. Unda inklyuziv ta'lim konsepsiyasining pedagogik, psixologik va ijtimoiy-falsafiy asoslari, maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishidagi o'рни, inklyuziv ta'limni tashkil etishning tamoyillari, metodologik yondashuvlari, pedagogik shart-sharoitlari hamda amaliyotda uchraydigan muammolar va ularning ilmiy asoslangan yechimlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, ilmiy asoslar, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik sharoitlar, individuallashtirish, ijtimoiy moslashuv.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini insonparvarlashtirish, har bir bolaning individual imkoniyat va ehtiyojlarini e'tiborga olgan holda rivojlantirish global ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichi shaxs rivojining eng muhim poydevori bo'lib, ushbu davrda bolalarda bilish jarayonlari, ijtimoiy tajriba, muloqot madaniyati va emotsional-irodaviy sifatlar shakllanadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishning ilmiy asoslarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Inklyuziv ta'lim g'oyasi barcha bolalarning, jumladan, rivojlanishida jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy cheklovlari bo'lgan bolalarning ham umumiy ta'lim muhitida teng huquqli ishtirokini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv bolaning nuqsoniga emas, balki uning imkoniyatlariga tayangan holda ta'limni tashkil etishni nazarda tutadi.

Asosiy qism

Inklyuziv ta'lim tushunchasi zamonaviy pedagogika va maxsus pedagogika fanlarining integratsiyasi natijasida shakllangan bo'lib, u ijtimoiy adolat, tenglik va inson huquqlari tamoyillariga asoslanadi. Ilmiy adabiyotlarda inklyuziv ta'lim bolaning rivojlanishidagi farqlarni tabiiy hol sifatida qabul qilgan holda, ta'lim muhitini ushbu farqlarga moslashtirish jarayoni sifatida talqin etiladi.

Ilmiy-nazariy jihatdan inklyuziv ta'lim quyidagi konseptual yondashuvlarga tayanadi:

- **Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi** – bolaning individual ehtiyojlari va qiziqishlarini ustuvor deb biladi;
- **Ijtimoiy-pedagogik yondashuv** – bolaning jamiyat bilan o'zaro aloqasini rivojlantirishga xizmat qiladi;
- **Kompensator-rivojlantiruvchi yondashuv** – mavjud cheklovlarni pedagogik vositalar orqali qoplashni nazarda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar psixik rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari inklyuziv ta'limni tashkil etishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan 3–7 yosh oralig'ida bolalarda moslashuvchanlik, taqlid qilish, empatiya va muloqotga ehtiyoj kuchli namoyon bo'ladi.

Inklyuziv ta'limning psixologik asoslari quyidagilar bilan izohlanadi:

- ijobiy emotsional muhit bolaning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi;
- tengdoshlar bilan muloqot ijtimoiy tajribani boyitadi;
- qo'llab-quvvatlovchi muhit bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan inklyuziv ta'lim ta'lim mazmuni, metodlari va shakllarining moslashuvchanligi bilan tavsiflanadi. Maktabgacha ta'limda inklyuziya pedagogik jarayonni individuallashtirish va differensiallashtirish orqali amalga oshiriladi.

Inklyuziv ta'limning asosiy pedagogik asoslari quyidagilardan iborat:

- rivojlantiruvchi ta'lim g'oyasi;
- faoliyatga asoslangan yondashuv;
- o'yin faoliyatining yetakchi o'rni;
- ta'lim va tarbiyaning uzviyligi.

Inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish ma'lum metodologik yondashuvlarga tayangan holda amalga oshiriladi. Ular quyidagilardan iborat:

1. **Tizimli yondashuv** – inklyuziv ta'limni yagona pedagogik tizim sifatida ko'rib chiqadi.
2. **Kompleks yondashuv** – pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro uyg'unligini ta'minlaydi.
3. **Faoliyatli yondashuv** – bolani ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida qaraydi.

Ilmiy tadqiqotlar inklyuziv ta'lim samaradorligi muayyan pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishiga bog'liqligini ko'rsatadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida quyidagi shart-sharoitlar muhim hisoblanadi:

- moslashtirilgan ta'lim dasturlari;
- maxsus didaktik va o'yin vositalari;
- jismoniy va psixologik xavfsiz muhit;
- mutaxassislar (psixolog, logoped, defektolog) bilan hamkorlik.

Inklyuziv ta'lim samaradorligi pedagogning ilmiy-metodik tayyorgarligi bilan bevosita bog'liq. Pedagog inklyuziv muhitda ishlash uchun quyidagi kompetensiyalarga ega bo'lishi zarur:

- maxsus pedagogika va psixologiya asoslarini bilish;
- individual rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish;
- ota-onalar bilan samarali hamkorlik qilish;
- refleksiv faoliyatni amalga oshirish.

Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limni joriy etishda quyidagi muammolar mavjud:

- metodik ta'minotning yetarli emasligi;
- pedagoglarning inklyuziv ta'limga psixologik tayyor emasligi;
- moddiy-texnik resurslarning cheklanganligi;
- ota-onalar bilan hamkorlikdagi muammolar.

Mazkur muammolarni ilmiy asosda hal etish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun quyidagi ilmiy-pedagogik choralar tavsiya etiladi:

- inklyuziv ta'lim bo'yicha uzluksiz malaka oshirish tizimini yo'lga qo'yish;
- milliy va xorijiy ilg'or tajribalarni ilmiy asosda joriy etish;
- ta'lim muhitini modernizatsiya qilish;
- ota-onalar uchun ma'rifiy dasturlar ishlab chiqish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishning ilmiy asoslari pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlar integratsiyasiga tayanadi. Inklyuziv ta'lim har bir bolaning individual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ularni jamiyatga moslashgan va faol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Ushbu jarayonning muvaffaqiyati ilmiy asoslangan yondashuv, pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishi va barcha ishtirokchilarning hamkorligiga bog'liqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Kalandarova, Fazilat Toxirovna Umumiy pedagogika /o'quv qo'llanma/ Kalandarova Fazilat Toxirovna. – Namangan: «SUNRISE-PRO», 2025. – 176 bet.
2. Toxirovna, K. F. (2024). O'Qituvchilik Faoliyatida Deontologik Tayyorgarlikni Oshirish. *Miasto Przyszłości*, 51, 146-148.
3. Kalandarova F.T. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUV BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSI SIFATIDA. <https://www.iupr.ru/5-120-2024>
4. Kalandarova, F. (2024). O'QITUVCHILARNING KASBIY KOMMUNIKATIV QOBILYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA DEONTOLOGIK YONDASHUV. Namangan Davlat Universiteti.
5. Toxirovna, K.F BO'AJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR Abdullayeva Nasibaxon Jo'rayevna pfd, professor. *O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI UMUMIY PEDAGOGIKA KAFEDRASI*, 120.
6. Kalandarova Fazilat Tokhirovna. (2025). Improving the Deontological Competence of Primary Teachers on The Basis of Educational Technologies. *International Journal of Pedagogics*, 5(05), 42–45. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume05Issue05-11>
7. Toxirovna, K. F. . (2025). BOSHLANG'ICH TA'LIM TALABALARIDA DEONTOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA KASBIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 4(10), 96–98. Retrieved from <https://jeev.innovascience.uz/index.php/jeev/article/view/1600>